

ÉLET A CSILLAGPONTBAN— AZ ÖNKÉNTESSÉG SZEREPE A HÁTRÁNYOS HELYZETŰ FIATALOK FELZÁRKÓZTATÁSÁBAN SOMOGYSZENTPÁLON

VIDÁK GÁBOR¹

DOI: <https://doi.org/10.53585/OnkSzem.2023.4.135-153>

Absztrakt

Az önkénteseket fogadó szervezetek kapacitás-fejlesztése és hálózatának kialakítása a Veszprém-Balaton 2023 Európa Kulturális Főváros program egyik fontos célkitűzése volt. Ennek egyik terepe volt a Somogyszentpálton 2022 óta működő a Csillagpont/Perjési Pajta, amelynek létrejöttét egy szegregált lakókörnyezetben, mélyszegénységben élő hátrányos helyzetű emberek társadalmi felzárkózásának és integrációjának segítésére vonatkozó európai uniós pályázat tette lehetővé. A program megvalósításához pécsi Társadalomklinika Egyesület kezdetől fogva jelentős tagi önkéntes munkát vett igénybe, majd pedig a befejezést követően külső önkéntesek működtetik a művészeti és közösségi házat. Az esettanulmány célja annak bemutatása, hogy milyen kihívásokat jelent egy hátrányos helyzetű szegregátumban egy közösségi ház működtetése, illetve az önkéntességnek milyen szinterei lehetnek ilyen helyzetben. Nem csak egy közösségfejlesztési projekt megvalósulását és eredményeit ismertetem, hanem a tagi és az akcionalista önkéntességből kinövő, közösségfejlesztésen és szociális munkán alapuló – viszonylag – rendszeres önkéntes munkáét is. Az önkénteseket programban való részvételük alapján tagi, külső és szakmai önkéntesként tudtuk meghatározni. Önkéntességük gyakorisága szerint kezdetben a településen az akcionalista önkéntesek vettek aktívan részt a programelemek megvalósításában, majd a későbbiekben átalakult a folyamat és megjelentek a rendszeres és az epizodikus önkéntesek. A projektnek és a civil együttműködőknek köszönhetően az önkéntesség, mint emberi erőforrás egy megoldást jelentett a településen mélyszegénységben élő fiataloknak és családoknak a projekt kifutása után, és jelenleg is.

Kulcsszavak: hátrányos helyzet, szegregált élethelyzet, társadalmi felzárkóztatás, társadalmi felelősségvállalás, önkéntesség

¹ Vidák Gábor, *szociális munkás, emberi erőforrás tanácsadó, doktorandusz a Pécsi Tudományegyetem Bölcsészeti- és Társadalomtudományi Kar „Oktatás és Társadalom” Neveléstudományi Doktori Iskola Nevelésszociológia Programjában*

Life in „Star Point-Barn of Perjesi” (Csillagpont-Perjési Pajta) – The role of volunteerism in the integration of disadvantaged youth in Somogyszentpál, Hungary

Gábor Vidák

Abstract

Capacity-expansion and networking of volunteer host organisations were two important objectives of the Veszprém-Balaton 2023 European Capital of Culture programme. One of the target sites was the „Star Point – Barn of Perjesi” (Csillagpont/Perjési Pajta), which has been operating in Somogyszentpál since 2022 and was funded by an EU grant for the social inclusion and integration of disadvantaged youth living in segregated communities and below poverty line. The Social Clinic Association (Társadalomklinka Egyesület) of Pécs has utilized the service of its volunteers from the start to implement the programme, and after its completion, the art and community centre will be operated by external volunteers. The aim of this case study is to illustrate the challenges of operating a community centre in a disadvantaged neighbourhood and the opportunities for volunteering in such a setting. I will describe not only the implementation and results of a community development project, but also the – relatively – regular volunteering work that grew out of member and action volunteering, based on community development and social work. Volunteers were identified as member, external, and professional volunteers based on their participation in the programme. Initially, action volunteers were actively involved in the implementation of the programme elements in the municipality; however, the process changed and regular and episodic volunteers emerged. Thanks to the project and the civil society partners, volunteering as a human resource has been the solution for youth and families living in extreme poverty in the municipality.

Keywords: disadvantaged situation, segregated living situation, social inclusion, social responsibility, volunteering, Veszprém-Balaton 2023 European Capital of Culture

BEVEZETÉS

A Veszprém-Balaton 2023 Európa Kulturális Fővárosa-program egyik célkitűzése volt, hogy fejlessze a régióban az önkénteseket fogadó szervezetek kapacitásait és működésük hatékonyságát. Ennek egyik eleme volt egy hálózat kialakítása az önkénteseket fogadó szervezetek között, amelynek tagja lett a Csillagpont/Perjési Pajta is,² amely, a program keretében, 2022 óta működik Somogyszentpálon (Kruppa-Jakab – Kővári 2023). Létrejöttét egy európai uniós pályázat tette lehetővé, amit a szegregált lakókörnyezetben,

² A közösségi ház az európai uniós projekt alatt Csillagpont, a Veszprém-Balaton 2023 Európa Kulturális Fővárosa pályázat alatt pedig Perjési Pajta néven üzemel.

mélyszegénységben élő, hátrányos helyzetű emberek társadalmi felzárkózásának és integrációjának segítésére írtak ki.³ A pécsi Társadalomklinika Egyesület együttműködésével megvalósult program eredményeként nyílt meg az a művészeti és közösségi ház, amelyet önkéntesek működtetnek a falu két szegregátumában élő fiatalok számára.

Tanulmányom célja bemutatni, hogy milyen kihívásokat jelent egy hátrányos helyzetű településen levő szegregátumban egy közösségi ház működtetése, illetve, hogy az önkéntességnek milyen szinterei lehetnek ilyen helyzetben. A tanulmányban nem csak egy közösségfejlesztési projekt megvalósulását és eredményeit követhetjük nyomon, hanem a tagi és az akcionalista önkéntességből kinövő, közösségfejlesztésen és szociális munkán alapuló – viszonylag – rendszeres önkéntes munkáét is.

Ezt alátámasztva először bemutatom Somogyszentpál társadalomföldrajzi és -statisztikai jellemzőit, majd pedig ismertetem annak az uniós pályázatnak a megvalósulási fázisait, amelynek egyik eredményeként a Csillagpont/Perjési Pajta közösségi ház is létrejött és működik azóta is. Az esettanulmány harmadik részében a Somogyszentpálon megvalósuló önkéntességre, annak főbb jellemzőire, valamint a Csillagpont/Perjési Pajta közösségi házban megvalósuló programokra térek ki, amelyek a Veszprém-Balaton2023 Európa Kulturális Fővárosa programsorozat keretében valósultak meg.⁴

SOMOGYSZENTPÁL FŐBB TÁRSADALOMFÖLDRAJZI ÉS STATISZTIKAI JELLEMZŐI

Somogyszentpál település alapítása 1929-re tehető, amikor két község, Varjaskér és Tótszentpál egyesült. Ekkor még a Marcali járás harmadik nagyközsége volt, körülbelül 1750 lakossal, majd népessége közel 800 főre csökkent, de ez az utóbbi időben ismét növekszik. A mai településképet a Kossuth Lajos, Ady Endre és Táncsics Mihály utcák határozzák meg. Ebben a háromszögben található a 2000 óta nem működő iskola, az óvoda, a templom, valamint a kultúrház és a kereskedelmi egységek egy része.⁵

A rendszerváltozás után elindult egyfajta szerkezeti és demográfiai átalakulás a településen, ami leginkább a falu határában levő „Kisperjés” településrészt érintette. A falu központjától nagyjából három kilométerre található, egy utcából álló településrésztől elköltöztek a

³<https://archive.palyazat.gov.hu/efop-162-16-szegreglt-lehelyzetek-felszmolsa-komplex-programokkal-esza>

⁴ <https://veszprembalaton2023.hu/varos/somogyszentpal>

⁵ <https://www.somogyszentpal.hu/index.php/telepulesunk/tortenelem>

„tehetősebb” lakók. A szegregációs mutató (legfeljebb általános iskolai végzettséggel rendelkezők és rendszeres munkajövedelemmel nem rendelkezők aránya az aktív korúak csoportján belül) értéke az érintett területen 50 százalék. Egy 2017-ben készült felmérés szerint az Árpád utcai szegregátum területén 165 fő élt, akik közül 60 százalék tartozott a 15-59 éves korosztályhoz, számuk 99 főt tett ki (1. táblázat). A szegregált településrészekre általában nem a lakónépesség csökkenése jellemző, és nincs ez másként Somogyszentpálon sem, ugyanis a közelmúltban már 211 főre tehető a szegregátum lakosságának száma.⁶

A felmérés adatai azt mutatták, hogy rendkívül nagy volt az alacsony komfortfokozattal rendelkező lakások aránya, jóval több, mint a fele ingatlanban (65 százalék) nem volt megoldott a lakáson belüli szennyvízelvezetés, nem volt illemhelyiség.

A rendszeres munkajövedelemmel nem rendelkezők aránya 85 százalékot tett ki, akik közül a nagyobb részüknél, 61 százalékuknál nem volt meg a befejezett 8 osztálya. Mivel ez konkrét mutatószám a szegregátum meghatározásához is, így megállapítható, hogy a határértéket is bőven meghaladja.

A települési szegregációs probléma oly mértékűvé vált a 2010-es évek közepére, hogy azt, kizárólag komplex beavatkozással lehetett kezelni.

Somogyszentpál lakónépességének száma a 2022-es népszámlálás szerint 779 fő, a változás 2011-hez képest -1,1 százalék.⁷ Az önkormányzat adatai szerint, 2023. január 1-jén 865 fő volt a lakónépesség összesen, ami 2023. szeptember 1-ig 884 főre emelkedett. A 18 év alatti gyerekek száma 2023 szeptemberében 239 fő volt.

A település lakónépességének nemek szerinti megoszlása 2022-ben a következő: 401 fő férfi (51 százalék) és 378 fő nő (49 százalék). Ez a 2011-es népszámláláshoz képest a fordítottja az akkori állapotnak. A lakónépesség megoszlása főbb korcsoportok szerint: 0-14 év közötti lakos összesen 186 fő (24 százalék), 15-64 év közötti lakosok száma 461 fő (59 százalék), illetve a 65 éves és idősebb korosztályba tartozók száma összesen 132 fő (17 százalék). A lakásállomány 362 darab, ami -1,4 százalékos változás a 2011-es eredményekhez képest.⁸

⁶ Megvalósíthatósági Tanulmány (2017), amely az EFOP-1.6.2-16 Szegregált élethelyzetek felszámolása komplex programokkal (ESZA) című pályázathoz készült.

⁷ https://www.ksh.hu/apps/hntr.telepules?p_lang=HU&p_id=06600

⁸ https://www.ksh.hu/apps/hntr.telepules?p_lang=HU&p_id=06600

1. táblázat. Somogyzentpál és szegregátumainak demográfiai és társadalomstatistikai jellemzői

Mutató megnevezése	Somogyzentpál összesen	1. szegregátum (Árpád u.)	2. szegregátum (Ady Endre u. jobb oldala)
Lakónépesség száma	788 fő	165 fő	114 fő
Lakónépességen belül 0-14 évesek aránya	23%	33 %	35 %
Lakónépességen belül 15-59 évesek aránya	55%	60 %	44%
Lakónépességen belül 60-X évesek aránya	22%	7%	21%
Legfeljebb általános iskolai végzettséggel rendelkezők aránya az aktív korúakon (15-59 évesek) belül	52%	73%	66 %
Felsőfokú végzettségűek a 25 éves és idősebb népesség arányában	2,8 %	0%	0%
Lakásállomány (db)	367 db	37 db	55 db
Alacsony komfort fokozatú lakások aránya	26%	65%	34 %
Rendszeres munkajövedelemmel nem rendelkezők aránya az aktív korúakon (15-59 évesek) belül	61 %	85 %	70%
Legfeljebb általános iskolai végzettséggel rendelkezők és rendszeres munkajövedelemmel nem rendelkezők aránya az aktív korúakon belül	38 %	61 %	50 %
Foglalkoztatottak aránya a 15-64 éves népességen belül	36 %	15 %	27 %
Foglalkoztatott nélküli háztartások aránya	61 %	56 %	66 %
Állandó népesség száma– a mutató a település egészére állítható elő, szegregátumokra nem	851 fő		
Alacsony presztízsű foglalkoztatási csoportokban foglalkoztatottak aránya	61 %	44 %	87 %
A gazdaságilag nem aktív népesség aránya a lakónépességen belül	72 %	85 %	80 %
Munkanélküliek aránya (munkanélküliségi ráta)	20 %	33 %	35 %
Tartós munkanélküliek aránya (legalább 360 napja munkanélküliek aránya)	14 %	25 %	30 %
A komfort nélküli, félkomfortos és szükséglakások aránya a lakott lakásokon belül	29 %	62 %	41 %
Egyszobás lakások aránya a lakott lakásokon belül	9 %	21 %	9 %

Forrás: Az EFOP-1.6.2 pályázathoz elkészített és benyújtott 2017-es statisztikai adatok, valamint a 2011-es népszámlálás alapján.

Foglalkoztatási helyzet

Somogyszentpálon a helyi foglalkoztatás legjelentősebb szereplője az önkormányzat, amely a közfoglalkoztatás keretében jelenleg is több személyt foglalkoztat. Nehézséget okoz a magas munkanélküliség és az önkormányzat szűkös lehetőségei, illetve a közfoglalkoztatás rövid ideje, amivel ez a foglalkoztatási forma nem tudja pótolni a hiányzó munkalehetőségeket. A közfoglalkoztatásban résztvevők száma évről évre változik, az önkéntes közmunka programba is rendszeresen jelentkeznek, hogy az ellátásuk megmaradjon. Aki közmunkás, az jellemzően köztisztasági munkát – szemétszedés, hó eltakarítás, fűkaszálás – lát el. A közfoglalkoztatottak túlnyomó többsége a szegregátumban él.

A közfoglalkoztatottak száma a településen 2019-2020-ban összesen 30 fő volt, ez a szám a 2021-es és 2022-es években már csak 15 főt tett ki. Jelenleg a számuk 12 fő, de ez jövőre már csak 10 fő lesz a település vezetőjének elmondása alapján. A polgármester szerint ennek két fő oka van: az egyik, hogy a közmunka programban résztvevők egy része talál magának munkát a településen kívüli vállalkozásoknál, a másik ok a nem megfelelő hozzáállás és motiváció, illetve az alacsony munkamorál.

Somogyszentpál környékén több nagy foglalkoztató található: Marcaliban a Tesco, a ZielhAbegg Kft., valamint a Videoton helyi gyáregysége, Kéthelyen szőlészet-borászat, a Balaton-menti településeken pedig az idegenforgalom által generált munkalehetőségek a meghatározók. Somogyszentpálon és környékén a különféle mezőgazdasági tevékenységeknek van jelentős múltja, ám a rendszerváltással megváltozott gazdálkodói struktúra, a termelőszövetkezetek felbomlása és átalakulása, valamint a gépesített földművelés és állattartás miatt ez az ágazat kevés és egyre kevesebb embernek nyújt stabil munkahelyet és megélhetést. A környék ipari foglalkoztatói nagy számban, a környékbeli adottságokhoz mérten elfogadható bérezéssel kínálnak elhelyezkedési alternatívát. E munkakörökben minimum elvárás a befejezett 8 általános iskolai végzettség, az alapvető társadalmi normák betartása, a pontosság és a monotónia tűrés, a több műszakos munkarend vállalása. Ez utóbbi jelenthet problémát azon álláskereső számára, akik nem rendelkeznek saját személygépkocsival és munkába járásukat csak autóbusszal tudják/tudnák megoldani.⁹

⁹ Megvalósíthatósági Tanulmány (2017), amely az EFOP-1.6.2-16 Szegregált élethelyzetek felszámolása komplex programokkal (ESZA) című pályázathoz készült.

Települési szegmentálódás dimenziói

A 2017-es felmérés szerint a település lakásállománya 367 db lakás volt, és kicsit több mint negyedük (93 db) csak alacsony komfortfokozattal rendelkezett. Az egy háztartásban élők száma átlagosan 2,32 fő volt. A település sajátossága – a nagyvárosok vonzáskörzetébe tartozó kistelepülésekhez hasonlóan – a kedvezőtlenebb életfeltételek és munkalehetőségek miatti elvándorlás. Ezzel párhuzamosan jellemző e Balaton-közeli településen is a külföldi állampolgárok bevándorlása, akik a csendes környezet és a kiépített infrastruktúra miatt szívesen vásárolnak ingatlant a településen.

A település társadalomképe több metszet szerint szegmentálódik: egyrészt a nem túl nagyszámú külföldi (időszakosan ott élő) lakosokra, másrészt a helyi lakosokra, harmadrészt pedig a két szegregátumban élő roma lakosokra. 2017-ben a településen élők 27,66 százaléka (216 fő) vallotta magát romának. Ők szinte mindannyian a két szegregátumban, főként a Kisperjés elnevezésű területen élnek, ott a romák aránya megközelíti a száz százalékot.

Intézményi ellátottság

Somogyzentpálon csak óvoda működik. A somogyzentpáli gyerekek az óvodában elöltött, általában négy év után jellemzően Kéthelyre, néhányan Marcaliba járnak iskolába.

A 2010-es évek elején stabilan 31 fő körül alakuló óvodai létszám az elmúlt években emelkedésnek indult, a 2017-es felmérés szerint 41 gyermek járt helyben óvodába, és ez a létszám a következő tanévben tovább emelkedett, az egyébként 50 férőhellyel és két csoporttal rendelkező intézményben.¹⁰ Az intézmény és a zömében roma szülők viszonya kifejezetten jónak mondható, sokan már 2 éves kortól beiratnák gyermekeiket. Emellett az óvoda kiemelt fontosságú a település életében: rendelkezik játszótérrel és meleg-konyhával. A községben egy vegyes háziorvosi praxis működik, emellett egy védőnő és egy ápolónő tevékenykedik ott.

¹⁰A 41 gyermek közül, 19 halmozottan hátrányos, 8 hátrányos helyzetű. Sajátos nevelési igényű (SNI) gyermek jelenleg nem jár az óvodába, de 9-en beilleszkedési, tanulási, magatartásbeli nehézségekkel (BTM) küzdenek.

EGY EURÓPAI UNIÓS PÁLYÁZAT ÉS EREDMÉNYEI SOMOGYSZENTPÁLON

Somogyszentpál községben több társadalmi felzárkózással és a kulturális élet fejlesztésével kapcsolatos program is megvalósult az elmúlt öt évben, melyek kapcsán a közösségi élet és a település ismeretsége is növekedni kezdett. Magyarországon a roma telepek, a szegregált élethelyzetek felszámolására a 2013-2020-as európai uniós programozási időszakban a kistelepülések számára kiírt EFOP-1.6.2. konstrukció biztosított forrásokat, amely programnak kedvezményezettje volt Somogyszentpál település is 2018 és 2021 között. A településen a komplex beavatkozási rendszer keretében elindult a hátrányos helyzetű fiatalok felzárkóztatása és egy közösségi ház (Csillagpont) felépítése, ami lehetőséget adott a helyi szükséglet-alapú fejlesztésekre (Kocsis 2022).

A településen 2018-ban vette kezdetét a felzárkóztató pályázat, szakemberek bevonásával. A program egyik kitűzött célja az volt, hogy szociális bérlakások és a szegregátum közepén egy közösségi ház (Csillagpont) épüljön meg. A projekt a Társadalomklinika Egyesület pályázati előkészítése és partneri együttműködése alatt valósult meg. Az felzárkóztató program zárását követően a Csillagpont az Veszprém-Balaton 2023 Európa Kulturális Főváros Pajta Programjának keretében támogatásban részesült, a közösségi ház 2023-ban Perjési Pajta néven látja el feladatait.

A Társadalomklinika Egyesület 2014 tavaszán, Péccsett alakult meg, tagjainak nagy része diplomás szociális szakember. Az egyesület célja olyan szociális szolgáltatások tervezése és megvalósítása, amelyek képesek elérni azokat a – többnyire veszélyeztetett – fiatalokat is, akiket a már létező szolgáltatások nem képesek bevonni. Ennek érdekében olyan közvetlen hangulatú, szabadidős tevékenységeket kínálnak, mint a DJ-szakkör, közösségi falfestés, szövegírás, közös zenélés. E programok során lehetőség nyílik a bizalmi légkör kialakítására, és a fiatalok bevonására a többi programokba, mint például a „Jövőműhely” foglalkozás, vagy a szexedukációs- és drogrevenációs foglalkozások. Az elmúlt években főként vidéki kistelepülések szegregátumaiban végezték tevékenységüket, melynek hatására tagjaik széleskörű tapasztalattal rendelkeznek az ifjúsági szociális munka területén: működtettek tanoda jellegű programokat, számos drogrevenációs tréninget tartottak, és évekig dolgoztak szegregátum-rehabilitációs projekteken. Az egyesület 2017 és 2021 között több komplex program előkészítésében és megvalósításában tevékenykedett: Kömlő településen konzorciumi partnerként, Somogyszentpálon, Sárosdon és Sárkeresztúron pedig

megvalósítóként és együttműködő partnerként. A szervezet megalakulása óta építi önkéntes bázisát, jelenleg egy zárt csoportban 56 önkéntessel, abból körülbelül 12-15 folyamatosan aktív taggal rendelkeznek.

A Somogyszentpálon elnyert EFOP-1.6.2 projekt szakmai megvalósításában a szervezet munkatársai aktívan részt vettek, a közösségi programok nagy részének lebonyolítását is az egyesület tagjai végezték. Kezdetben többnyire az alapító tagok vettek részt a tevékenységekben, a későbbiekben viszont egyre több önkéntes bevonását kezdeményezték. Az önkéntesség fontos szerepet játszik a szervezet életében, hiszen a források szigorú elszámoláshoz kötöttek, a programok megvalósításában pedig nem volt lehetőség semmilyen formában tiszteletdíjat vagy pénzbeli hozzájárulást fizetni. Az EFOP-1.6.2 pályázat ideje alatt az önkénteseik két rétegből tevődtek össze: egyrészt a településen élő lelkes és segíteni vágyó lakosok, másrészt az egyesülethez kötődő és a szervezet munkásságát támogató fiatal önkéntesek.

A következőkben áttekintem a program megvalósulásának három főbb szakaszát, melynek során kitérek az önkéntesek részvételének jellemzésére és elemzésére is.

2016-2017 – az előkészítési szakasz

A projekt előkészítési fázisában a szükséglet- és igényfelmérés, illetve a pályázat előkészítése valósult meg. A szakemberek és kérdezőbiztosok ellenszolgáltatás ellenében végezték a munkájukat, a tanulmányokat pedig kutatók és szociológusok készítették. Az önkéntesség, mint emberi erőforrás csupán úgy jelent meg, hogy a kérdezőbiztosokat egy-egy helyi lakos (akik a szegregátum területén éltek) folyamatosan elkísérte és segített nekik bejutni a háztartásokba. A helyi lakosok önként nyújtottak segítséget annak reményében, hogy a pályázat pozitív elbírálásban részesül és a program el tud indulni, amiből nekik és családjuknak hosszútávon hasznuk származik.

2018-2021 – felzárkóztató programok és a jelenlét alapú szociális munka

Az EFOP-1.6.2 projekt elindulásával megkezdődtek a különböző felzárkóztató programok és a jelenlét alapú szociális munka. A fizetett szakemberek mellett megjelentek a helyi önkéntesek, akik főként a nagyobb rendezvények kapcsán vettek részt a fejlesztő folyamatokban, mint például családi- és gyereknapok, ünnepek és fesztiválok. A „külső” önkéntesek szerepe ebben az időszakban leszűkült a programok kivitelezésére és a családokkal való szorosabb kapcsolat

kialakítására. A projekt előrehaladtával azonban megjelentek olyan programelemek is, ahol szükségszerűvé vált a szakértelem, főként a pedagógia és a szociális munka területén, mivel a pályázat egyik pillére a területen élők oktatása, iskolai végzettségük fejlesztése és javítása, ezen felül a szociális készségeik szélesítése volt. E pillérnek a megvalósítására indult el a szegregátumban a Tanoda jellegű szolgáltatás, melynek része volt a korrepetálás, a tehetséggondozás és az oktatásfejlesztés. Számos, településen túli programelem került megszervezésre, mint például táborok, kirándulások, napközis programok. Az ehhez hasonló eseményekhez önkéntesek bevonására volt szükség, akiket főként a Társadalomklinika, illetve az önkormányzat ismeretségi köréből sikerült toborozni. A Tanoda jellegű szolgáltatásokhoz többnyire pedagógus önkénteseket vontak be, a kirándulásokhoz és táborokhoz pedig szociális munkás, ifjúságsegítő és pedagógus végzettségű önkénteseket. 2019-ben Somogyzentpálon megtartották az első Szociális Street Art nevű napközis tábort, melyen számos kortárs művész és festő jelent meg. A programot a Társadalomklinika Egyesület szervezte, célja a kultúrával és művészettel való fejlesztés volt. A folyamatos, de epizodikus jellegű önkéntességkezdetek valójában erre az időpontra tehető, mert ezt követően sok, újabbnál újabb kortárs művész és egyéb segítő jelent meg önkéntesen a különböző eseményeken. Az önkéntesek főként a programok megvalósításában közreműködő Társadalomklinika Egyesület ismerősi szférájából kerültek ki.

2021-2023 – a projekt zárása és utóélete

A 2. táblázatadataiból jól látható, hogy az önkéntesek munkája milyen utat járt be, illetve, hogy milyen hozzáadott értéke volt a településen élő hátrányos helyzetű családok életének javításához, közösségük fejlesztéséhez. A táblázatban megkülönböztettem három szakaszt, amelyekhez hozzárendeltem az aktuális önkéntesek számát, feltüntettem az adott szakaszban eltöltött munkaórákat és felsoroztam az adott időszakra jellemző óradíj összegével (ez látható forintban kifejezett összegben). Az adatok csak megközelítőleg mutatják a ráfordított energiát és munkát, illetve a ráfordított munka forintosított értékét, hiszen a projekt megvalósításának szakaszaiban erre nem törekedtek és nem is volt fókuszban ennek vizsgálata és mérése. A hozzávetőleges adatok a következőkre engednek következtetni. Az előkészítés szakaszában a Társadalomklinika Egyesületnek nem voltak jelen az önkéntesei, hiszen e szintéren fizetett kérdezőbiztosok, kutatók és szociológusok dolgoztak a projekt megalapozásán. A változást az aktív projektmegvalósítás időszaka hozta, amikor számos

közösségi programot kellett megvalósítani, amikhez szükség volt emberi erőforrásra, szaktudásra. Ebben az időszakban vált ketté a „külső” és „tagi” önkéntesség, amelynek egyik fele a szociális munkához, másik fele pedig a művészeti programokhoz volt köthető.

2. táblázat. Az önkéntesek szerepe az európai uniós pályázat megvalósítása során, Somogyzentpálon

		2016-2017	2018-2021	2022-2023
A projekt megvalósítás eseményei		Előkészítés, szükségletfelmérés	EFOP-1.6.2 projekt elemei (kirándulás, tábor, családi napok)	EFOP projekt zárás, jelenlét alapú szociális munka
A projekt megvalósításban résztvevő önkéntesek	tagi önkéntesek száma, munkaórája, számított értéke (forint)	0	2 fő x 186 óra	8 fő x 120 óra
		0	558 000 Ft ¹¹	1 440 000 Ft
	külsős önkéntesek száma, munkaórája, számított értéke (forint)	3 fő x 30 óra	4 fő x 216 óra	12 fő x 120 óra
		99 000 Ft	1 296 000 Ft	2 160 000 Ft
A Csillagpont működtetésében résztvevő önkéntesek	tagi önkéntesek száma, munkaórája, számított értéke (forint)	0	0	6 fő x 110 óra
		0	0	990 000 Ft
	külsős önkéntesek száma, munkaórája, számított értéke (forint)	0	2 fő x 110 óra	2 fő x 90 óra
		0	330 000 Ft	270 000 Ft
Megvalósított programok (tematikusan)		kérdőívek felvétele	kirándulások, táborok, családi és gyereknapok, Tanoda jellegű szolgáltatások, Csillagpont üzemeltetése	közösségi programok szervezése és lebonyolítása, Tanoda jellegű szolgáltatások, korrepetálás, kirándulások szervezése, Csillagpont üzemeltetése

Forrás: Saját készítésű táblázat a Társadalomklinika Egyesület adatszolgáltatása alapján.

¹¹ A számolás alapja: az önkéntes munkaórák értékének számításához az önkéntesek számát felszoroztam a munkaóráival, a kapott összeget pedig az egyszerűsített munkavállalás óráival szoroztam be, ez az összeg 2016-2017 között hozzávetőlegesen 1100 Ft volt, a másik kettő szakaszban, 2018 és 2023 között, pedig 1500 Ft.

A projektmegvalósítás szakaszaiban folyamatosan nőtt mind a tagi, mind pedig a külső önkéntesek száma. Az is látható, hogy a külső önkéntesek száma magasabb volt mindkét szakaszban, amit azzal lehet megmagyarázni, hogy a külső önkéntesek közé soroljuk azokat a segítőköt is, akik csak egy napra jöttek el, vagy éppen csak egy órán keresztül segítették a projektet. Ennek ellenére a számszerűsített összeg kimagasló utóbbi kettő kategória vonatkozásában. Látható tehát, hogy 2018 és 2023 között összesen 16 tagi önkéntes tevékenykedett a projektek megvalósításában, munkájuknak hozzávetőleges értéke pedig 2 988 000 forintot tett ki. A külső önkéntesek száma valamivel magasabb, összesen 20 fő önkéntes vett részt a különböző programokban, munkájuk értéke meghaladja a 4 056 000 forintot. Az önkéntesek száma a kettő szakaszban összesen 36 fő, és elvégzett munkájuknak számszerűsíthető értéke 7 044 000 forint.

A projekt utáni szakasz tovább tagolta a szervezet önkéntes csapatát, mert kialakult egy belső kör, akik kifejezetten a Társadalomklinika szemléletét követték, illetve létrejött egy olyan önkéntesi réteg, akik csak bizonyos jellegű programokon vett és vesz részt, ami ez többnyire egy-egy időszakos tevékenység, míg a másik fele egy állandó és folyamatos segítő munka.

AZ AKCIONALISTA ÖNKÉNTESÉGTŐL A RENDSZERES ÉS AZ EPIZODIKUS ÖNKÉNTESÉGIG

Az önkéntesség kialakulása és megjelenése Somogyszentpál településen nem tudatos tevékenység volt, hanem főként az EFOP-1.6.2 projekt előkészítése és megvalósítási folyamata során épült fel. Az első időszakban kevésbé kapott figyelmet az önkéntesség, az előkészítés szakaszában evidens volt, hogy a szükségletfelméréshez önkéntesen segítséget nyújtanak a helyi lakosok és a célcsoport egyes érintett tagjai.

A második, mondhatni a projekt aktív szakaszában főként a fizetett alkalmazottak, vagy megbízási szerződéssel rendelkező segítők vették ki a részüket területen zajló munkából. A második szakasz mérföldkövei véleményem szerint a kirándulások, táborok, családi- és gyereknapok, napközis táborok, főleg a Szociális Street Art nevezetű program, voltak, amelyek magasabb létszámú segítő és önkéntes részvételével jöttek létre, ami nem csak a helyieket mozgatta meg, hanem a szomszédos településeken élőket, illetve a Társadalomklinika Egyesület követői bázisát is. Több civil szervezet együttműködésével valósultak meg az események, ahol minden szervezet önkéntes csapata jelen volt és együtt hoztak létre egy

produktumot, legyen az közös dal, videó vagy falfestés. A jól elkészített és rendkívül figyelemfelhívó rövidfilmek gyorsan elterjedtek a közösségi oldalakon, és ezáltal bevonzották a segíteni vágyókat.

A továbbiakban a Társadalomklinika Egyesület elnökével és két önkéntesével (egy tagi és egy külső önkéntessel) készített interjú alapján fogom felvázolni az önkéntesség lehetséges aspektusait. A szervezet vezetője¹² szerint jelenleg szerencsés helyzetben van az egyesület, mert az elmúlt egy év (a COVID-19 járvány) mélypontjából¹³ már kilábalnak, és felépült egy olyan önkéntes csapat, akikkel meg tudják és meg tudták valósítani a betervezett programokat Somogyzentpálon, így nem hagyták magukra a célcsoportot és folyamatos „jelenlét alapú” segítő munkát tudtak folytatni. Az önkéntes csapat a szervezet közösségi felületén levő zárt csoport szerint jelenleg 57 tagból áll. Ebből nagyjából 15-20 fő között vannak azok, akiket egy-egy programra tudnak mozgósítani, illetve 6-8 fő az, akik folyamatosan jelen vannak (akcionalista önkéntesek) Somogyzentpál településen, és programokat szerveznek a Csillagpontban. A végzettségüket tekintve nagy a szórás, többnyire szociális és humán végzettségű önkénteseik vannak, mint például szociális munkás, szociálpedagógus, pedagógus, óvónő, drámapedagógus, illetve gyermekvédelemben dolgozók. A csapat másik fele nyitott gondolkodású városi fiatal (epizodikus önkéntesek), művész, zenész, akik a művészeti nevelést képviselik. A csapat erősségét a diverzitás mellett a tapasztalt kortárs segítők és a roma származású fiatalok adják, akik hitelesen tudják képviselni az egyesület szemléletét és szakmai munkáját. Az önkéntes csapat tehát sokrétű tapasztalattal és számos szociális készséggel rendelkezik a hátrányos helyzetű településeken élő családokkal való komplex munka terén.

Az önkéntesek toborzása

Az uniós pályázat megvalósítási szakaszában a fixen megvalósult programok kapcsán jelentek meg az önkéntesek a településen, általában közösségi feladatot ellátva, mint például gyerekek felügyelete, gyerekprogramok megszervezése és lebonyolítása, korrepetálás, segítő beszélgetések. A projekt zárásával átalakult az önkéntesek összetétele és volt egy átmeneti szakasz, amikor az EFOP-projekt korábbi önkéntesei lemorzsolódtak és kialakult egy új csapat,

¹² Székely Bálint, a Társadalomklinika Egyesület vezetője.

¹³ A mélypont egyrészt a projekt megvalósításának krízisét, másrészt a szervezeti átalakulását jelenti.

ami a Társadalomklinika Egyesület lojális és elkötelezett segítőiből tevődött össze. A toborzás szájról szájra terjedt, az ismerősök elmesélték a településen zajló munkájukat, így egyre többen csatlakoztak az egyesülethez. A toborzás és kiválasztás ilyen tekintetben nem igényelt kidolgozott módszertant vagy felépített struktúrát, hiszen a megvalósult programok összefoglaló posztjai elvégezték ezt, és az önkéntes feladatra jelentkezők száma kimagaslóan megugrott a projekt utolsó szakaszában (2020-2021). Az önkéntesek számának bővülése egyfajta hólabda-módszer alapján alakult ki, így gyakorlatilag egy amúgy is barátságban vagy legalább ismerősi viszonyban levő önkéntes közösség alakult ki. Az egyesület munkásságát többségében szociális szakemberek, illetve szociálisan érzékeny személyek követik, akik számára fontos a társadalmi felelősségvállalás, éppen ezért a motiváció és a lelkesedés kimagasló volt a kezdeti szakaszban azon önkéntesek számára, akik a Társadalomklinika Egyesület követői bázisából alakultak ki.

A Társadalomklinika Egyesülethez kapcsolódó önkéntesek motivációi

A többségében nagyvárosokból vagy a fővárosból érkező, értelmiségi önkéntes csapat számára mindenképpen egy önismereti folyamat volt a programokon való részvétel, és maga az önkéntesség is egy szociális érzékenyítést jelentett számukra: halmozottan hátrányos helyzetű, többségében mélyszegénységben élő csoporttal foglalkozhatnak, amely terület ezt megelőzően számukra ismeretlen volt. Mindemellett a legnagyobb motivációt az jelentette, hogy segítséget nyújthatnak a „rászoruló” gyerekeknek és családoknak, ezzel kvázi jót cselekszenek, és közben társadalmilag hasznosnak érezhetik magukat. Az önkéntes csapat másik felének a Somogyszentpálon végzett munka egyfajta szakmai kihívás vagy inkább hivatás volt, hiszen akik a területen nap, mint nap komoly szociális munkát végeznek, számukra a segítség egy más szintet jelent. A motiváció számukra az önismereten felül a szakmai előrehaladás és fejlődés és a látható eredmények a célcsoporton, mint például a tanulmányi eredmények javulása. A saját kollegiális közösségük és a helyi közösség fejlődése szintén motiváló erő volt ezen önkéntesek számára. Ezen felül az interjúk alapján megneveznék egy motivációs kategóriát, amelyet egy szociális munkás végzettségű, önmagát roma/cigány származásúnak valló önkéntes fogalmazott meg. Számára az a legfontosabb motiváló tényező az, ha segíthet a hozzá hasonlóan mélyszegénységben felnövő fiataloknak úgy, hogy közben más szemléletű vagy más etnikai vagy társadalmi csoporthoz tartozó

segítőket is be tud vonni a segítő folyamatba. Elmondása szerint ő egy közvetítő személy is egyben, aki egy hidat képez a cigányság és a többségi társadalom között.

Az önkéntesek felkészítése a szegregátumban végzett szociális munkára

A szervezet elnöke szerint nem volt idő és lehetőség felkészíteni az önkénteseket a területi munkára, és a belső képzésre sem volt eddig példa–, ami egyik hiányossága is az egyesületi munkának. A megkérdezett két önkéntes is hasonlóképpen fogalmazta meg felkészítéssel kapcsolatos meglátásait. Annak ellenére, hogy sokan szociális végzettségű önkéntesek, a szegregátumban végzendő szociális munkára mégsem volt mindenki kellően felkészült és felkészített. Előfordult, hogy a célterületen szembesült az önkéntes az ellátandó feladatokkal és ott találkozott először a célcsoporttal. Megállapíthatjuk, hogy az ilyen krízishelyzet következtében sérülnek a résztvevő felek. Egyrészt az önkéntes szakmai, lelki felkészültségének, illetve kompetenciájának hiányában nem képes ellátni a feladatát, ami hosszabb távon elveheti a kedvét az önkéntes munkától. Másrészt pedig a célcsoport tagjai is sérülnek a szituációban, ha azt látják, hogy egy segítő szándékkal érkező önkéntes valami oknál fogva nem képes a kapcsolatfelvételre sem, ekkor sérül, vagy nem valósul meg a nyitottság és bizalom kialakítása. Összességében ez azt eredményezheti, hogy csökken a civil szervezet szakmai hatékonysága és kevésbé értékelhető a szervezet szakmai felkészültsége.

Az önkéntesek tevékenysége Somogyszentpálon

A Somogyszentpálon jelenlevő önkéntesek két csoportra oszthatók: az első, és ez a kisebb része a csapatnak, akik rendszeresen jelen vannak a településen, aktívan részesei a közösségi életnek, ők alkotják a jelenléti szakmai stábot, és ők vannak jelen a Csillagpont/Perjési Pajta közösségi házban. Ezt az önkéntes csoportot nevezhetjük belső önkénteseknek, akik aktívan építik a helyi közösséget, közösségi programokat szerveznek, amelyeknek szerves része a közösségfejlesztés. Ezen felül számos olyan tevékenységet végeznek, amellyel a településre hozzák a művészetet és a kultúrát, ilyenek a színházi előadások, a kiállítások vagy a Szociális Street Art program. Ezen felül sportprogramokat szerveznek, drámapedagógia foglalkozásokat, illetve a szabadidő hasznos eltöltésére irányuló programokat tartanak. Az önkéntesek és a szervezet elnöke szerint a legnagyobb energiát a fiatalok tanulmányi eredményeinek javítására szentelik, melyet mentori tevékenység kísér. Igyekeznek személyre szabottan és minél kisebb csoportokban fejlesztő foglalkozásokat és egyéni mentori

beszélgetéseket tartani. A programok előrehaladtával megjelentek az epizodikus önkéntesek is, ami egyfelől lehetőséget adott a településen élők további fejlesztésére, másfelől újabb kihívások elé állította a területen levő szakmai munkát (Bartal 2023). Az elmondható, hogy jelentős haszonnal járt, hogy az epizodikus önkéntesség megjelenésével új és kreatív ötletekkel gyarapodott a szervezet, továbbá növekedett az egyesület társadalmi és kapcsolati tőkéje is, viszont ezzel párhuzamosan a csökkent rendelkezésre állás és hullámzó elkötelezettség miatt a termelékenység és hatékonyság is.

Az elismerés és a jutalmazás gyakorlata

Az önkéntes szerződés tartalmazza, hogy a programok megvalósítása kapcsán a Társadalomklinika Egyesület téríti az utazási költségeket (történjen az személygépjárművel vagy tömegközlekedéssel), fizeti a szállás költségeit, aminek általában a Csillagpont közösségi ház szokott helyet adni, ezen felül pedig a szervezet téríti az önkéntesek étkezését (törekednek a napi főtt étel biztosítására), és tekintettel vannak a speciális ételigényekre is. A jutalmazás egyik formája az egyesület saját logójával ellátott póló, amit nevezhetünk egyenruhának vagy munkaruhának, hiszen a nagyobb programokkor kötelező a viselete, továbbá az ösztönző programok közé tartoznak a csapatépítő összejevetelek is. A jutalmazás egy másik szintje, ha egy önkéntes egy bizonyos idejű szolgálat után fizetett státuszt kap az egyesületnél, mint például forrásteremtő vagy akár közösségi médiakezelő. Ekkor nyilvánvalóan az önkéntes státusz megszűnik, vagy átalakul, és ezzel a szerepek és feladatok is megváltoznak. Annak, aki hosszútávon tervez hátrányos helyzetű csoportokkal dolgozni, és az egyesületnél szakmai munkát végezni, ez mindenképpen egy jelentős elismerés és jutalom a ráfordított munkáért és energiáért cserébe.

A Somogyszentpáli Csillagpont részvétele a Veszprém-Balaton 2023 Európa Kulturális Fővárosa programban

Somogyszentpál település részese a Veszprém-Balaton 2023 Európa Kulturális Főváros programnak, melynek keretében 2023. július 28-án a településen tartották a Balatoni Önkéntes Hálózat harmadik találkozóját. Az eseményen résztvevő civil szervezetek és önkéntesek megtekinthették a nyár elején megrendezésre került Szociális Street Art fesztivál produktumait és falfestményeit, melyeket kortárs művészek a helyiek bevonásával készítettek. Az eseményen részt vett az Európai Szolidaritási Testület (ESC) önkéntes projekt közel 20 önkéntese is, akikkel elindult egy szakmai hálózatosodás és a jógyakorlatok

megosztása. A hatodik és egyben a záró találkozó 2023. december 4-én lesz, az Önkéntesek Nemzetközi Napjához kapcsolódóan, Veszprémben. A Veszprém-Balaton 2023 Európa Kulturális Főváros program keretében számos közösségi program megvalósult, amely a helyi közösséget támogatta, mint például: kulturális és színházi előadások, drámapedagógia és társasjáték foglalkozások, illetve a közösségi és sportesemények.

ÖSSZEGZÉS

Somogyzentpál község azon települések egyike, ahol egy európai uniós forrásból finanszírozott projekt után nem állt meg a szakmai munka a pályázat lezárását követően. Az EFOP-1.6.2-16 projekt szakmai programjainak megvalósításával párhuzamosan kialakult egy olyan önkéntesi réteg, ami nem volt „betervezve” a pályázatba és nem volt szerves része a területen levő szakmai munkának. Az EFOP-1.6.2-16 pályázati felhívás rész céljai közé tartozott a társadalmi felzárkóztatáson belül a szabadidő hasznos eltöltése és az arra irányuló célzott programok szervezése a kedvezményezett településen, amelyet az Veszprém-Balaton 2023 Európa Kulturális Fővárosa projekt tovább életetett. A társadalmi változás egyik legfontosabb jegye a szabadidő jelentőségének növekedése, ami nem csak azt jelenti, hogy a szabadidős elfoglaltságok révén megszerezhető társadalmi és személyes többlet visszaáramlik a munkaszférába, hanem a szabadidős tevékenység önmagában is értéké válik (Fényes – Kiss 2011). Az elmúlt években megvalósult közösségi és szociális programok ezt elősegítették, ezáltal nőtt a társadalmi felelősségvállalás, és kialakult a hátrányos helyzetű csoportok és az önkéntesek között egy szorosabb kapcsolat. A projekteknek és a civil együttműködőknek köszönhetően az önkéntesség, mint emberi erőforrás, egyfajta biztonságot jelentett a településen mélyszegénységben élő fiataloknak és családoknak. Kezdetben, a községben az akcionalista önkéntesek vettek aktívan részt a programelemek megvalósításában, majd a későbbiekben átalakult a folyamat, és megjelentek a rendszeres és az epizodikus önkéntesek is. A hangsúly mindenképpen a folyamatosságon van, hiszen a forráshiány időszakában nem lehetett elvárni, hogy napi szinten jelenlét alapú szociális munka folyjék a szegregátumban, ennek ellenére mégis egy rendszeresnek mondható közösségi munka folyt, a Társadalomklinika Egyesület többségében a baráti és követői társaságból kikerülő önkénteseinek köszönhetően, akik havi szinten tartottak programokat a Csillagpont közösségi házban. Az önkéntes csapat diverzitása, fiatalos és lendületes attitűdje, illetve a kortárs segítők

hitelessége miatt jól tudott kapcsolódni a helyi közösséghez. Az egyéni motivációk megőrzésére egyelőre még nincsen megfelelő eszköze az egyesületnek, és nem tudja hosszútávon megtartani az önkénteseket, ezért a fluktuáció számottevő volt az elmúlt időszakban. Ezt nagymértékben befolyásolja, hogy nincsen, aki vezesse, vagy koordinálja az önkéntes csapatot, nincsenek pontosan leosztva és számonkérve a feladatok. További nehézséget okozott az önkéntesek motiválása és megtartása mellett a felvételi „eljárás” hiánya, hiszen szinte bárki vállalhatott önkéntes munkát, aki jelentkezett az egyesületnél. A hátrányos helyzetű csoportokkal való szociális munka kiemelkedően nagy szakmaiságot és felkészülést igényel, ezért a nem megfelelően felkészített önkéntes komoly károkat okozhat önmaga és a célcsoport számára egyaránt. Az önkéntesekért felelősséget vállaló szervezetnek erre fokozott figyelmet és energiát kell szentelnie.

Mindezeket figyelembe véve elmondható, hogy a hátrányos helyzetű településen zajló szakmai munka kitűnő terep a szociális végzettségű önkéntesek számára, hiszen mindenképpen egy szakmai előrelépés és fejlődés, illetve szakmai gyakorlat is egyben. Az önkéntesség külső, csak egyes programokhoz kötött önkéntesei számára pedig egy hatalmas önismereti út és érzékenyítés a társadalom marginalizált rétegei irányába. Úgy gondolom, megfelelő felkészítéssel, és folyamatos, belső képzésekkel ki lehet küszöbölni az egyes félreértéseket az önkéntesek és a célcsoport között, továbbá ez csökkenthetné a lemorzsolódást is. Egy önkéntes-koordinátor alkalmazása mindenképpen megoldást jelenthetne mind az egyesület, mind pedig az önkéntesek számára, hogy még hatékonyabb és strukturáltabb munkavégzés történjen a szegregátumban. A keretek és szabályok betartásával és a Szociális Munkások Etikai Kódexének¹⁴ megfelelő alkalmazásával tevékeny, hosszútávú szakmai munkát végezhet az egyesület önkéntes csapata Somogyszentpál településen.

IRODALOM

Bartal Anna Mária (2023): Kihívás és/vagy lehetőség? – Szakirodalmi ajánlások az epizodikus önkéntesek toborzásához, foglalkoztatásához és megtartásához. *Önkéntes Szemle*, 31), pp. 130-148.

DOI: <https://doi.org/10.53585/OnkSzem.2023.1.130-148>

Fényes Hajnalka – Kiss Gabriella (2011): Az önkéntesség szociológiája. *Kultúra és Közösség*, 3(1), pp. 35-47.

https://www.kulturaeskozosseg.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=56&Itemid=62
Letöltve: 2023.11.18.

¹⁴ <http://users.atw.hu/szmtt/Kodex.html>

Kocsis Péter Csaba (2022): Telep és iskola. Egy integrációs program lokális tapasztalatai – esettanulmány. *Különleges Bánásmód*, 8(2), pp.19-39.

DOI 10.18458/KB.2022.2.19

Kruppa-Jakab, Éva - Kővári, Edit (2023): Citizens' motivation and attitudeaspotentialhostvolunteers in the preparatory years of the Veszprém-Balaton 2023 European Capital of Culture Programme. *Turisztikai és Vidékfejlesztési Tanulmányok*, 8(1), pp. 124-145.

DOI:<https://doi.org/10.15170/TVT.2023.08.01.08>

Megvalósíthatósági Tanulmány (2017), amely az EFOP-1.6.2-16 Szegregált élethelyzetek felszámolása komplex programokkal (ESZA) című pályázathoz készült

Internetes hivatkozások

https://www.ksh.hu/apps/hntr.telepules?p_lang=HU&p_id=06600 Letöltve: 2023.11.18.

<https://veszprembalaton2023.hu/oldal/esemenyek> Letöltve: 2023.11.18.

<https://archive.palyazat.gov.hu/efop-162-16-szegreglt-lehelyzetek-felszmolsa-komplex-programokkal-esza> Letöltve: 2023.11.18.

<https://www.somogyszentpal.hu/index.php/telepulesunk/tortenelem> Letöltve: 2023.11.18.

<http://users.atw.hu/szmtt/Kodex.html> Letöltve: 2023.11.20.